

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และพลเมืองในประเทศ ให้เจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ยังเป็นส่วนทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านที่เป็นความคิดหรืออุดมการณ์และในด้านที่เป็นวัตถุ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาพลเมือง ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใด ให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วนและพอเหมาะกันทุกๆ ด้านสังคมและบ้านเมืองนั้นจะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534:1) ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 รัฐได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 12) การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์แก่สังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็นและครองชีวิตได้อย่างสงบสุข (กรมวิชาการ, 2535:1) และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพของคน การให้การศึกษาจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการบริหารและการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ จึงสามารถพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน ซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศช่วยให้คนเจริญงอกงามทั้งทางด้านสติปัญญาคุณธรรมจริยธรรมสุขภาพพลานามัยและความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ ประเทศใดมีคนที่มีความรู้ทั้ง 4 ด้าน ดังกล่าว สถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ การเมืองก็จะมั่นคงไปด้วย (บรรจง ชูสกุลชาติ, 2533 : 2)

ผู้บริหารสถานศึกษานั้นมีความสำคัญที่สุดต่อการจัดการศึกษาเพราะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานตามขั้นตอนของกระบวนการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดบุคลากร การประสานงาน การอำนวยความสะดวก และการประเมินผลงาน ผู้บริหารการศึกษานอกจากจะต้องมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรฐานกำหนดตำแหน่งของแต่ละตำแหน่งแล้ว ยังจะต้องมีคุณลักษณะ ในด้านความรู้ความสามารถ จริยธรรมและคุณธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานในการเป็นผู้บริหารการศึกษาที่จะทำงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ได้

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 8) ผู้บริหารได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ผู้ควบคุมดูแลบังคับบัญชากิจการต่าง ๆ ในโรงเรียนให้ปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา ผลการบริหารงานขึ้นอยู่กับภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) ของผู้บริหารเป็นอย่างมาก ถ้าผู้บริหารเป็น ผู้นำที่ดีก็สามารถนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ร่วมมือกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูง (พนัส หันนาคินทร์, 2529 : 91) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของธีรวุฒิ ประทุมนพรัตน์ และคณะ (2530 : 228) ยังกล่าวถึงความสำคัญของลักษณะความเป็นผู้นำอีกว่า ลักษณะความเป็นผู้นำมีความสำคัญ ต่อผู้บริหารอย่างมาก เพราะเป็นการทำให้ความเป็นหัวหน้ามีความสมบูรณ์ หัวหน้าที่ขาดทักษะ ความเป็นผู้นำย่อมจะเป็นหัวหน้าได้เพียงฐานะ ยากที่จะได้รับความเชื่อมั่นจากผู้ใต้บังคับบัญชา อย่างจริงจัง

ผู้บริหารสถานศึกษาที่รับผิดชอบภารกิจ ในการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติมีตั้งแต่ระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ ระดับ กลุ่มโรงเรียน และระดับโรงเรียน ในแต่ละระดับประกอบด้วย 2 ส่วน 10 ส่วนที่เป็นคณะกรรมการ และส่วนที่เป็นสำนักงาน โดยมีหัวหน้าสำนักงานซึ่งมีชื่อเรียกตามที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นผู้บริหาร สูงสุดของระดับนั้น ๆ กล่าวคือ ระดับชาติ มีเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และรองเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นผู้บริหารระดับจังหวัดมีผู้อำนวยการ การประถมศึกษาจังหวัดและผู้ช่วยผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดเป็นผู้บริหาร ระดับอำเภอ/ กิ่งอำเภอ มีหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ และผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/ กิ่งอำเภอเป็นผู้บริหาร ระดับกลุ่มโรงเรียนมีประธานกลุ่ม โรงเรียนและระดับ โรงเรียนมีผู้อำนวยการ โรงเรียน อาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา การบริหารการศึกษาในระดับอำเภอ/ กิ่ง อำเภอ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นหน่วยงานที่นานโยบายระดับชาติและระดับจังหวัดมาสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยโรงเรียนในสังกัดเป็นผู้ดำเนินงานตามภารกิจจัดการศึกษาระดับ ก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีความ รู้ความสามารถ มีสุขภาพอนามัยที่ดี และมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ที่หลักสูตรกำหนด ทั้งนี้ มี หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอและผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอเป็น ผู้กำกับดูแล การดำเนินงานทุกด้าน เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายและดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ และยังคงควบคุมคุณภาพงานอีกด้วย หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอและผู้ช่วยหัวหน้า การประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ จึงมีบทบาทสำคัญเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการพลเรือนใน สำนักงาน ข้าราชการครูทุกตำแหน่ง ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราวทุกตำแหน่งในสังกัด

จังหวัดสุโขทัย มีสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ๕ อำเภอ มีหัวหน้าการประถมศึกษา อำเภอและผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ 18 คน ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอมี

หน้าที่ช่วยงานของหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ โดยมีได้แบ่งแยกงานกันรับผิดชอบแต่ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอจะเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอโดยอัตโนมัติ ในกรณีที่หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้หรือตำแหน่งว่างลง สถานภาพของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอจึงเป็นทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ปฏิบัติได้ยากยิ่ง เพราะเป็นผู้บริหารที่รับผิดชอบงานเบื้องต้นและในบางโอกาสก็ต้องแสดงบทบาทผู้บังคับบัญชาของผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการและลูกจ้าง ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราวในสังกัด ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอจึงต้องมีคุณลักษณะที่ดีในทรศนะของผู้ใต้บังคับบัญชา

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ใน 5 ด้าน คือ ด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรม ด้านความรู้ความสามารถการบริหาร ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านส่วนตัวและครอบครัว ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอในทรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์ในการเตรียมบุคลากรในอนาคต ในการสรรหาผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ซึ่งจะต้องดำรงตำแหน่งสูงขึ้นไปอีกตามลำดับ และจะเป็นประโยชน์กับผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ในปัจจุบันจะได้นำผลการวิจัยครั้งนี้มาเป็นข้อคิดและแนวทางพิจารณาปรับปรุงพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมยิ่งต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอในทรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ในทรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย จำแนกตามตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งผู้บริหาร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหาการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอในทรศนะของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย ปีการศึกษา 2543
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย จำนวน 434 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย จำนวน 351 คน

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่

3.1.1 ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกเป็น

3.1.1.1 ผู้อำนวยการ

3.1.1.2 อาจารย์ใหญ่

3.1.1.3 ครูใหญ่

3.1.2 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งผู้บริหาร

3.1.2.1 ต่ำกว่า 10 ปี

3.1.2.2 ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ คุณลักษณะที่เป็นจริงและ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ใน 5 ด้าน คือ

3.2.1 ด้านบุคลิกภาพ

3.2.2 ด้านคุณธรรม

3.2.3 ด้านความรู้ความสามารถ

3.2.4 ด้านมนุษยสัมพันธ์

3.2.5 ด้านส่วนตัวและครอบครัว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ในทรรศนะของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย

2. เป็นแนวทางสำคัญ ให้ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอในการพัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันและในชีวิตด้านส่วนตัว

3. เป็นแนวทางในการคัดเลือกผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดำรงตำแหน่งต่างกัน มีทัศนคติต่อคุณลักษณะที่เป็นจริงของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอแตกต่างกัน
2. ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดำรงตำแหน่งต่างกัน มีทัศนคติต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอแตกต่างกัน
3. ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกันมีทัศนคติต่อคุณลักษณะที่เป็นจริง ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอแตกต่างกัน
4. ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีทัศนคติต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอแตกต่างกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. คุณลักษณะที่เป็นจริง หมายถึง ลักษณะทางด้านร่างกายและการแสดงออกของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอที่ประพฤติปฏิบัติจริงทั้งในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ และในชีวิตด้านส่วนตัวทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรม ด้านความรู้ความสามารถทางการบริหาร ด้านมนุษยสัมพันธ์และด้านส่วนตัวและครอบครัว
2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะทางด้านร่างกายและการแสดงออกของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอซึ่งเป็นที่คาดหวังของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรม ด้านความรู้ความสามารถทางการบริหาร ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านส่วนตัวและครอบครัว
3. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ แต่งกายได้เหมาะสมกับตำแหน่ง มีความเอิกเขิน มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าตัดสินใจ มีอารมณ์แจ่มใสร่าเริง และรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น
4. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง การเป็นตัวอย่างที่ดีทุกด้านของผู้ได้บังคับบัญชา คือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่ มีความซื่อสัตย์ มีความยุติธรรม มีความเมตตากรุณาต่อผู้ร่วมงานและเสียสละเพื่อส่วนรวม
5. คุณลักษณะด้านความรู้ความสามารถในการบริหาร หมายถึง การมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับปรัชญาทางการศึกษา นโยบายในการจัดการศึกษาทุกระดับ สามารถนำความรู้วิชาการใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงานได้ สามารถแก้ปัญหาได้ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานเกิดความมั่นใจในการทำงาน มีความคิดริเริ่มในการทำงาน และนำความรู้ความสามารถมาพัฒนาในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

6. คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงาน พุดจาสุภาพ มีเหตุผล มีอารมณ์ที่มั่นคง รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา มีความเสมอต้นเสมอปลาย เป็นมิตรกับทุกคน ความเข้าใจคนอื่น ยอมรับและสนับสนุนความคิดริเริ่มของผู้ร่วมงาน

7. คุณลักษณะด้านส่วนตัวและครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและความพร้อมทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน เช่น มีความประพฤติเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ มีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่นราบรื่นตลอดจนภรรยาเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสามี

8. ทรศนะ หมายถึง ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัยที่มีต่อคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในชีวิตการทำงานของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ปีการศึกษา 2543

9. ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ หมายถึง ข้าราชการครูที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ประจำสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ปีการศึกษา 2543

10. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ และครูใหญ่ ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย ปีการศึกษา 2543

11. ผู้อำนวยการ หมายถึง ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็น ผู้อำนวยการและผู้ช่วยผู้อำนวยการ ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย ปีการศึกษา 2543

12. อาจารย์ใหญ่ หมายถึง ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่และผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย ปีการศึกษา 2543

13. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง หมายถึง ระยะเวลา นับตั้งแต่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ และครูใหญ่ จนถึงปีการศึกษา 2543 โดยแบ่งออกเป็นต่ำกว่า 10 ปี และตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป